

ПОЛЬОВА
Олена Леонідівна

УДК 336.713:336.717.113

БАЛАЛАЄВА
Ганна Олегівна

**УПРАВЛІННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ
КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ**

**COMMITMENTS OF COMMERCIAL BANK
MANAGEMENT**

д.е.н., професор, Вінницький
національний університет

магістр, Вінницький
національний університет

POLOVA Olena Leonidivna – Doctor of Economics, Professor, Vinnytsia National Agrarian University

BALALAEVA Hanna Olehivna – master, Vinnytsia National Agrarian University

Однією з головних проблем функціонування банківської системи є ресурсне забезпечення діяльності комерційних банків. У статті розкрито економічну сутність і структуру зобов'язань комерційних банків. Проведено огляд ведення банківської діяльності та визначена мета банківського менеджменту у сфері управління зобов'язаннями банку. Проаналізовано динаміку ресурсної бази банків України. Узагальнено основні методи управління депозитними зобов'язаннями. Розглянуто особливості управління запозиченими ресурсами. Запропоновано подальші напрямки дослідження у сфері управління зобов'язаннями банку.

* * *

One of the basic problems of the banking system is the resource providing for the bank activities, and so the question of the resource potential management of the institution is actual today. The article deals with the economic essence and structure of the liabilities of commercial banks. A review of the specific features of banking and bank management defines the goal in the liability management. The dynamics of the resource base of Ukrainian banks. The article deals with the overall analysis of management problems for involved and borrowed resources of banks. Attention is concentrated on factors of banks' resources. Summarizes the main methods of deposit liability management. Considers the features of the borrowed resources management. Defines the main parameters of the resource base formation. Proposed future directions of research in the field of the liabilities management. The purpose of the study is to determine the peculiarities of managing the obligations of commercial banks and improve the methodology of this process. In the course of the study, attention was drawn to the process of forming a commercial bank's resource base, where two main management parameters need to be considered - the value of borrowed and borrowed funds and their volume. The most common source of formation of bank resources is customer deposits. The need to attract non-deposit resources arises in the event of a lack of current liquidity or as a result of an attempt to balance payment flows at subsequent dates. Further research should be directed to substantiate the methods, instruments and instruments of deposit and non-deposit policy, which will provide not only sufficient capital but also a high rating of a banking institution. It is determined that price and non-price management methods are used to provide the desired structure, volume and level of expenses on deposit liabilities. The essence of pricing methods is to use the interest rate on deposits as the main lever in the competition for free cash of individuals and legal entities. Raising the bid offered by the bank makes it possible to attract additional resources.

Ключові слова: зобов'язання, управління, залучені кошти, запозичені ресурси, міжбанківське кредитування, депозитна політика

Keywords: liabilities, management, involved resources, borrowed resources, interbank lending, deposit policy

ВСТУП

В Україні функціонування банківської системи на сучасному етапі розвитку економічних відносин нерозривно пов'язано із проблемою ресурсного забезпечення діяльності банків. В умовах фінансової нестабільності банківські установи стикаються не лише з проблемою формування фінансових ресурсів та їх розміщенням, а й визначенням наявних та стратегічних можливостей стосовно забезпечення подальших перспектив їх діяльності. У зв'язку із цим питання управління ресурсним потенціалом банку є надзвичайно актуальними. У загальному обсягу ресурсів, якими володіє комерційний банк, переважають зобов'язання.

Теоретичні обґрунтування управління зобов'язаннями банків у ринковій економіці знайшли своє відображення у роботах видатних українських і зарубіжних вчених. Значний внесок у розробку питань теорії та практики управління зобов'язаннями банків зробили вітчизняні та зарубіжні економісти: М.Ж. Довгань,

Л.О. Примостка, Л. Рябініна, Н.В. Тарасевич, С.П. Пра-
солова, М.А. Пессель та ін.

МЕТА РОБОТИ

Метою дослідження є визначення особливостей управління зобов'язаннями комерційних банків і вдосконалення методики цього процесу.

МЕТОДИ

Для досягнення поставленої мети використано низку методів наукового дослідження: аналіз (для виявлення особливостей управління зобов'язаннями комерційних банків на основі стану основних показників); графічний (для наочного відображення динаміки ресурсної бази комерційних банків); індукція та дедукція (для формування висновків).

РЕЗУЛЬТАТ

За визначенням, яке дає Л.О. Примостка, – це чужі гроші, тимчасово надані їх власниками у розпорядження банку на певних умовах [1, с.41].

С.П. Прасолова більш до дрібниць розкриває сутність даного терміну і роздивляється його як кошти на поточних й інших рахунках клієнтів банків, кошти підприємств та організацій, залучені у формі строкових депозитів, кошти населення, залучені у формі вкладів (залучені ресурси), а також кошти, отримані від інших банків та кредиторів (позичені ресурси) [2, с. 36].

Н.В. Тарасевич називає зобов'язання залученими коштами й поділяє їх на депозити та недепозитні кошти. Загалом майже всі вчені зобов'язання поділяють на депозитні (залучені) та не депозитні (запозичені) ресурси. Відмінність недепозитних коштів від депозитних полягає в такому:

1. Недепозитні джерела банківських ресурсів мають не персональний характер, тобто здобуваються на ринку під впливом попиту та пропозиції на конкурентній основі та не асоціюються з конкретним клієнтом.

2. Ініціатива залучення недепозитних коштів належить самому банку.

3. Користуються недепозитними залученими коштами переважно великі банки.

4. Недепозитні кошти звичайно складають значні суми, у силу чого відповідні операції вважаються оптовими (операції оптового характеру) [3, с. 70].

Крім цього депозитні зобов'язання класифікують за категоріями вкладників, строками використання, формою грошей, цільовим призначенням, економічним змістом та іншими ознаками. Для залучення позичкових коштів банк може отримати кредит від інших банків, в тому числі НБУ, випустити облігації, проводити операції РЕПО [4, с. 109, с. 115].

М.Ж. Довгань охарактеризує управління банківськими зобов'язаннями таке як діяльність з формування та оптимізації структури пасивів банків за рахунок залучення грошових коштів фізичних і юридичних осіб, у т.ч. й інших банків, спрямована на підтримку ліквідності як окремих банків, так і банківської системи загалом [5, с. 54].

Специфіка ведення банківської діяльності полягає в тому, що більша частина ресурсів банку формується за рахунок залучених та запозичених (зобов'язань), а не власних коштів. Це підтверджує подана нижче на рис. 1 динаміка ресурсної бази банків України за останні 3 роки.

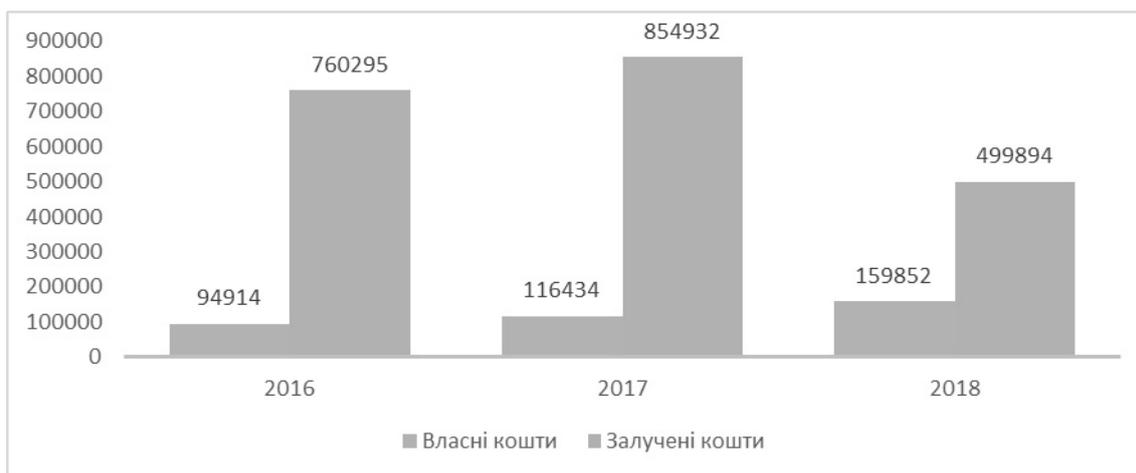

Рис. 1. Динаміка ресурсної бази банків України в 2016-2018 рр., млн. грн. [розроблено на підставі [6]]

Починаючи з 2017 р. структура ресурсної бази банків починає змінюватися. Так, збільшується частка залучених ресурсів до 70 %. У 2018 р. зберігається тенденція 2017 р., однак можна ще побачити суттєве збільшення частки власних ресурсів. Але варто підкреслити, що така зміна структури відбулася не за рахунок значного збільшення власного капіталу в абсолютному вираженні, – він збільшився всього на 300 млрд. грн., а за рахунок зменшення залучених ресурсів практично в 2 рази, а запозичених – майже в 4 рази.

Основною метою банківського менеджменту у сфері управління зобов'язаннями банку це є залучення достатнього обсягу коштів з найменшими витратами для фінансування тих активних операцій, які має намір здійснити банк [7, с. 7].

У процесі формування ресурсної бази менеджмент повинен враховувати два основні параметри управління: вартість залучених і запозичених коштів та їх обсяг. Традиційним джерелом формування ресурсів банку є вклади клієнтів (депозитні зобов'язання), але з розширенням банківської діяльності виникає потреба у

пошуку нових джерел зростання ресурсної бази. Якщо наявних залучених коштів недостатньо для проведення всіх активних операцій, що їх має намір здійснити банк, то можна або відмовитися від операції, або запозичити ресурси на ринку [1, с. 57].

У табл. 1. наведено показники стану управління залученим та позиковим капіталом комерційних банків України.

За досліджуваний період простежується занадто високий ступінь залежності вітчизняних банків від їх засновників, яка до того ж посилювалася з кожним роком. Так, за рекомендованих значень показника співвідношення статутного капіталу та власного капіталу (0,15-0,50) фактичні його значення зросли з 2,243 станом на 01.01.2016 р. до 3,103 станом на 01.01.2018 р., тобто на 0,860. Вагомою причиною ситуації, що склалася є значні суми розмірів непокритого збитку, який є складовою власного капіталу комерційних банків. За таких умов належне виконання функцій власними банківськими ресурсами забезпечувалося в останні роки за рахунок коштів засновників.

Таблиця 1

**Показники стану управління залученим та позиковим капіталом комерційних банків України
(станом на 01.01. 2018) [розроблено на підставі [6]]**

Показник	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення 2018 р. від 2016 р.
Максимальний розмір отриманих міжбанківських позик, %	211,79	107,88	56,71	-155,79
Коефіцієнт рефінансування (P1)	1,432	0,762	0,388	-1,044
Коефіцієнт рефінансування (P2)	0,117	0,078	0,051	-0,066
Коефіцієнт рефінансування (P3)	0,109	0,071	0,048	-0,061
Коефіцієнт відношення міжбанківських кредитів до статутного капіталу	0,638	0,285	0,125	-0,513
Коефіцієнт співвідношення позик та депозитів	0,939	0,649	0,604	-0,335
Співвідношення зобов'язань та кредитних вкладень	1,621	2,059	2,122	0,501
Ефективність використання сукупних зобов'язань	0,832	0,796	0,901	0,069

Зазначимо, що за останні роки виникли значні проблеми на міжбанківському ринку: погіршення оцінок фінансового стану банків, зниження кредитних рейтингів і банкрутство банків.

Значна частка залучених банками коштів має безстроковий чи короткостроковий характер і характеризується значними темпами росту, і ця обставина лежить в основі негативної оцінки ресурсного потенціалу банків, що є дуже важливою проблемою у сфері формування та реалізації депозитної політики банків. Від того, наскільки банки приділятимуть увагу процесу формування та використання ресурсів, тобто управління ними, залежить їх можливість ефективно виконувати банківські операції та надавати банківські послуги, а також фінансова стійкість банківської системи в цілому.

Спадна динаміка аналізованого показника може свідчити про високу ймовірність виникнення в подальшому ситуації, за якої банки будуть вимушені використовувати депозитні вкладення не за призначенням, тобто для покриття витрат банків.

На сучасному етапі відбувається зміна структури залучених ресурсів через недовіру населення до банківської системи, збіднілість населення та кризу в країні. Стосовно запозичених ресурсів, то через погіршення оцінок фінансового стану банків значно знизилася активність на міжбанківському ринку. Через кризу довіри на міжбанківському ринку багато кредитних ліній були практично закриті, майже припинилося взаємне кредитування банків, помітно знизився перетік грошей між фінансовими інститутами.

Основним і найбільшим кроком до удосконалення формування ресурсної бази є збільшення довіри до банківської системи загалом з боку населення, що забезпечить збільшення більшої кількості залучених коштів на довгостроковий період, а також довіри іноземних інвесторів, що може дати доступ до запозичення дешевших ресурсів.

За акумуляції банківських ресурсів потрібно враховувати ряд чинників:

1) що витрати з обслуговування поточних рахунків найменші, збільшення коштів на них з погляду витрат банку є позитивним. Проте неможна надмірно завищувати їх частину в мобілізованих коштах, щоб не погіршувати ліквідність банку;

2) разом з формуванням ресурсної бази доцільно надавати максимальну увагу збільшенню строкових депозитів у загальній сумі мобілізованих коштів, не зважаючи на зростання процентних витрат;

3) рекомендовано уникати високої питомої ваги міжбанківських позичок у загальному обсягу мобілізованих коштів, оскільки це найдорожчий інструмент поповнення ресурсів. У сучасних умовах для успішного функціонування банкам необхідно особливу увагу приділити проблемі збільшення ресурсів, оскільки їх обсяги і структура значною мірою визначають не тільки обсяги і характер його діяльності, але й можливість банку успішно адаптуватися до змін економічної кон'юнктури. Без достатньо розвинутої ресурсної бази банк не в змозі нормально функціонувати і розвиватися на традиційних ринках і завойовувати нові [4, с.127-128].

Банківські установи можуть використати міжбанківський кредит на такі основні цілі:

– оперативна підтримка поточної ліквідності на необхідному рівні;

– поповнення коррахунку в НБУ з метою дотримання нормативів обов'язкового резервування;

– для короткострокового кредитування клієнтів; На ринку міжбанківських кредитів існують різноманітні способи розміщення (залучення) грошових ресурсів банківської установи:

– власне міжбанківські кредити;

– використання кореспондентських рахунків, що відкриваються банками один в одного, для кредитування;

– облігації й депозитні сертифікати тощо. Загалом міжбанківське кредитування вважається найдорожчим (порівняно з іншими) джерелом, що формує кредитний потенціал банку. Слід зазначити, що банківські облігації в Україні так і не набули розвитку. Однак, не зважаючи на те, що останнім часом значення залучення ресурсів з недепозитних джерел зростає, все ж таки основним способом збільшення ресурсів банківських установ залишаються кошти клієнтів, що залучені на депозити [2, с. 57, с. 59].

Для забезпечення бажаної структури, обсягів і рівня витрат за депозитними зобов'язаннями використовуються паралельно цінові та нецінові методи уп-

равління.

До нецінових методів відносяться:

- реклама;
- покращений рівень обслуговування;
- розширення спектра пропонованих банком рахунків і послуг;
- комплексне обслуговування;
- додаткові види безкоштовних послуг;
- розміщення філій, максимально наближених до клієнтів; пристосовування графіка роботи до потреб клієнтів тощо [5, с. 55].

Процес управління недепозитними ресурсами має певні особливості, відповідно до яких менеджери банку формують стратегію управління ресурсами:

- гнучкість управління: у кожний момент часу можна чітко визначити, скільки і на який період необхідно банку запозичити коштів;
- висока чутливість до змін ринкової процентної ставки;
- короткостроковий характер операцій запозичення;
- неможливість застосування цінових методів управління, оскільки ставку за позикою встановлює кредитор [3, с. 83].

ВИСНОВОК

Було проаналізовано динаміку стану показників зобов'язань комерційних банків за 2016-2018 рр. У ході дослідження було звернено увагу на процес формування ресурсної бази комерційного банку, де потрібно враховувати два основні параметри управління – вартість залучених і запозичених коштів та їх обсяг. Найпоширенішим джерелом формування ресурсів банку є вклади клієнтів.

Тому проведене дослідження дозволяє зробити висновок про суттєве поліпшення стану управління ресурсами комерційних банків України впродовж останніх років. Водночас варто відмітити, що заporукою позитивних тенденцій, що склалися, стали малоюмовірні, з погляду подальших перспектив, засоби та заходи, вжиті вітчизняними банками. Тож для утри-

мання достатнього рівня управління ресурсами комерційним банкам варто зосередити зусилля на пошуку резервів нарощування обсягу власного капіталу (зокрема підвищення прибутковості діяльності) та на запровадженні комплексу заходів, спрямованих на формування залучених ресурсів в обсягах, достатніх для високоефективного їх розміщення (зокрема, стимулювання збуту депозитних програм та продуктів, який включає дві системи: стимулювання споживачів банківських послуг до придбання останніх та зацікавленість працівників банків в максимальному об'ємі реалізації послуг клієнтам).

Список використаних джерел

1. Примостка Л.О. *Фінансовий менеджмент у банку*. Київ: КНЕУ, 2004. 468 с.
2. Прасолова С.П. *Банківські операції: навч. посібник*. Київ: Центр навчальної літератури, 2013. 568 с.
3. *Фінансовий менеджмент у банках*. Одеса: ОДЕУ, ротапінт, 2008 р. 182 с.
4. Рябініна Л.М., Няньчук Н.Ю., Ухлічева Л.І. *Банківські операції: навчальний посібник*. Одеса: ОДЕУ, 2011. 536 с.
5. Довгань М.Ж. *Банківський менеджмент: навчально-методичний комплекс*. Тернопіль: ТНЕУ, 2012. 105 с.
6. *Основні показники діяльності банків України*. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://bank.gov.ua>

References

1. Prymostka L.O. *Financial management in the bank*. Kyiv: KNEU, 2004. 468 p. (in Ukrainian)
2. Prasolova S.P. *Banking operations: tutorial*. Kyiv: Center for Educational Literature, 2013. 568 p. (in Ukrainian)
3. *Financial management in banks*. Odessa: ODEU, rotaprint, 2008. 182 p. (in Ukrainian)
4. Riabinina L.M., Nianchuk N.Yu., Ukhlicheva L.I. *Banking: tutorial*. Odesa: ODEU, 2011. 536 p. (in Ukrainian)
5. Dovhan M.J. *Banking management: tutorial*. Ternopil: TNEU, 2012. 105 p. (in Ukrainian)
6. *Basic indicators of activity of banks of Ukraine*. Official site of the National Bank of Ukraine. URL: <http://bank.gov.ua> (in Ukrainian)